

Al doilea val de migrație

Compilat de echipa editorială

Itinerarii de migrație a romilor valahi | Sosirea în Europa de Vest | Americile | Primire rezervată vagabonzilor în țările de destinație

► *Mijlocul secolului al XIX-lea este teatrul unui al doilea val migrator, care avea să schimbe populația romă din lumea întreagă. Căldărașii, lovarii și alte grupuri de romi din Europa Centrală și de Sud-Est pleacă spre vest și, în cele din urmă, ajung în America și Australia. Acest al doilea val de imigrare, astfel numit deoarece un prim val fusese observat către 1400, este rezultatul schimbărilor sociale profunde, mai ales abolirea robiei în Valahia și Moldova, ca și industrializarea care-i urmează.*

INTRODUCERE

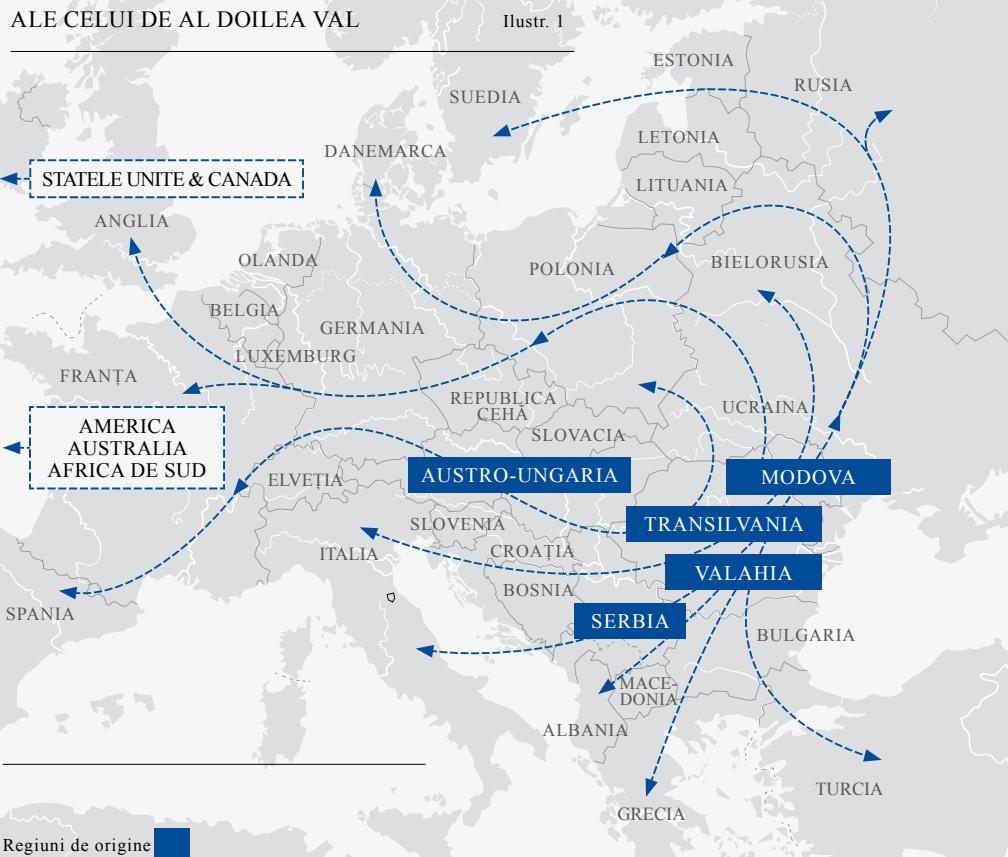
În 1857, la un an după abolirea completă a robiei, în Valahia erau 33.267 de familii de romi - de acum încolo liberi; 6.241 dintre ei fuseseră robi ai statului, 12.081 robi ai Bisericii și 14.945 - robi ai boierilor. În Moldova erau în jur de 20.000 de familii. Presupunând că era vorba de o medie de cinci membri de familie, putem estima că în jur de 250.000 de romi trăiau atunci în cele două principate. În toată Europa Centrală și de Sud-Est exista o populație romă extrem de numeroasă.

Bulversările politice, economice și sociale provoacă un fenomen de emigrare din această regiune, începând din 1850. Mișcările de emancipare națională, războaiele, revoluția industrială - ca și atracția exercitată de țările de destinație, precum Statele

Unite - îi determină pe oameni din diverse grupuri etnice să părăsească regiunea unde locuiesc. Romii nu erau mai „dornici de a emigra”, decât alte grupuri de populație. Dar abolirea robiei în Moldova și Valahia oferă noi teritorii unde ei vor putea să-și satisfacă nevoia lor urgentă de deschidere economică (Ilustr.2)

În principal, romii emigrează din zonele de frontieră ale Moldovei și Valahiei, ca și din regiunile vecine

PRINCIPALELE ITINERARII ALE CELUI DE AL DOILEA VAL

- Basarabia, Transilvania de Vest, Banatul și Nord-Estul Serbiei. Dovezile atestă că, mai târziu, romii au emigrat din toată peninsula balcanică (deci și din Ungaria și Slovacia). Romii va-

lahi, mai ales, dar și romi din alte grupuri, pleacă spre est, către Rusia și spre nord, către Scandinavia, Europa de Vest, America de Nord și de Sud și chiar Australia. (Ilustr.2)

ROMII VALAHI

Termenul „valah” este folosit din secolul al XX-lea, pentru a-i desemna pe romii a căror limbă are o puternică influență valahă (română). Această categorie îi înglobează mai ales pe căldărași, lovari, gurbeși și geambași. Romii valahi sunt considerați ca fiind cei care au inițiat și susținut cel de-al doilea val de migrație. În multe dintre țările care i-au primit, ei se țin departe de romii instalați acolo mai de mult și formează o nouă pătură, în cadrul populației rome.

Știința, ca și imaginea pe care romii valahi o au despre ei înșiși, subliniază caracterul lor mai „tradițional” și arhaic, față de grupurile care și-au conservat o limbă și o cultură esențial indo-ariană. Angus Fraser, istoricul britanic al romilor, atrage totuși atenția asupra faptului că aceste afirmații nu ar putea fi luate în calcul ca dovezi.

Ilustr. 2

Ilustr. 3

Femei căldărașe pe drum. Anglia 1911

(extras din Fraser 1992, pag.232)

CĂLĂTORIA LUI JOHAN DIMITRI- TAIKON CĂTRE SUECIA

„Carl Herman Tillhagen este în măsură să reconstituie originea familiei Taikon din Suedia, familia marelui narator Johan Dimitri- Taikon :

„Până în 1906, Taikon sau Miloș (numele său țigănesc) se pare că rămăsese numai în Rusia: o țară pe care o cunoștea de la Baku, în sud-est, până la Arhanghlesk, în nord-vest. În același an, el a ajuns, pe rând, în Balcani, Polonia și Finlanda. Se pare că a trecut și prin Italia, Austria, Cehoslovacia și Germania. Câțiva ani înainte de primul război mondial, vizitase Suedia, unde rătăcise timp de mai mulți ani. Își va petrece ultimii treizeci de ani de viață fără a părăsi această țară și și-a hrănit familia din meseria sa de prelucrător de aramă, ca artist de bălci și muzicant. Din 1942, anturajul său și cu el își petrec în fiecare an iarna - în Suedia.”

Ilustr.4 (extras și traducere din Vossen 1983, pag.61)

ITINERARIILE DE MIGRAȚIE
A ROMILOR VALAHI

Căldărașii români sunt considerați ca fiind grupul rom cel mai mobil. Ca robi, ei aparțineau statului și, deci, deja, parțial, își nomadizaseră și exersaseră profesia lor, rătăcind prin diverse zone. Căldărașii părăsesc regiunea pe două itinerarii principale. Unul îi duce spre nord, celălalt – spre Balcani și, mai ales, spre ceea ce astăzi este Republica Serbia, de unde mulți își continuă drumul spre vest. Migrația căldărașilor și a altor grupuri în Balcani nu a lăsat documente, mai ales în primele faze. Această migrație a debutat relativ târziu, către sfârșitul secolului al XIX-lea. Dispunem, totuși, de suficiente probe care atestă drumul lor spre nord.

În 1860, primii căldărași ajung la Cracovia, care, în epocă, face parte din Imperiul Austro-Ungar. Fiind cetățeni austrieci, mulți romi din Transilvania și Banat sunt titulari ai unor documente de

călătorie. Specialistul rus în problemele romilor, Lev Cerenkov, menționează că acești căldărași sunt și astăzi numiți „ostrijaki” (austrieci), de către romii polonezi sedentarizați. Unii emigranți nou veniți în Polonia încearcă să-și asigure o poziție dominantă printre romii deja instalați în țară și familia Kwiek ajunge chiar să fondeze o dinastie de „regi”.

Numeroși căldărași și ciurari trec, pe rând prin Polonia, Rusia și Scandinavia. Istvan Demeter, unul dintre primii emigranți romi din Rusia, a declarat zeci de ani mai târziu, că familia sa emigrase mai ales datorită sumelor căpătate din zestre. După ce traversase Rusia, familia Demeter ajunge în Manciuia și, mai târziu, se fixează în Rusia Centrală. Tatăl lui Istvan și familia sa ajung chiar în Alger. Grupul lui Istvan Demeter nu era un caz izolat. Cei mai mulți căldărași din Franța, de exemplu, nu au venit aici înainte de 1870, dar mai târziu au emigrat în Rusia. Dialectul lor are cuvinte împrumutate din rusa cotidiană, ceea ce

este semnul clar al unui sejur anterior în Rusia. (Ilustr.4)

Numeroși căldărași și ciurari își urmează drumul spre Scandinavia. Prin urmare, membrii familiei lui Istvan Demeter nu se instalează numai în Franța, în Italia sau Germania, ci și în Suedia. Numele patronimice dovedesc, de asemenea, că mulți dintre imigranții scandinavi au locuit mai întâi în Rusia.

La mijlocul secolului al XIX-lea, lovarii se instalează în interiorul frontierelor Ungariei contemporane, în Transilvania și Banat. În cadrul unui prim val migrator, între 1860-1870, lovarii trec din Ungaria în Cehia și în Slovacia, înainte de a ajunge în Germania. Unii dintre ei pleacă cu armata, în timpul războiului austro-prusac și se stabilesc în Cehia, înainte de a ajunge în Austria. Alții pleacă în Polonia și, mai târziu, în Rusia. Peregrinările diverselor grupuri de lovari nu iau sfârșit decât în 1914, odată cu declanșarea primului război mondial; acest sfârșit nu va fi, însă, decât provizoriu.

O DEXTERITATE DEMNĂ DE TOATE ELOGIILE, PREȚURI EXORBITANTE

„ÎntimpulsejuruluiilorînMareaBritanie, ei aduc o tentă de splendoare orientală pe terenurile virane sumbre, de lângă orașe. Femeile, cu bănuți de aur prinși în cozile lor sau purtați la gât sau șiruri-șiruri pe piept, constituiau un spectacol formidabil, prin contrast cu congenerile englezoaice și podoabele lor de pe cap (...); în ceea ce –i privește pe bărbați, îmbrăcați cu pantaloni bufanți prinși în cizme, cu clapă îndoită în partea de sus, cu cămăși în culori vii și paltoane sau scurte cu rânduri de nasturi enorme de argint (unii mari cât un ou de găină), ei nu sunt mai puțin minunați. Bărbații își petrec cea mai mare parte a timpului căutând să repare veselă din aramă, în uzine, braserii, hoteluri, restaurante și alte stabilimente: manualitatea și arta lor sunt mult apreciate, în timp ce prețurile ridicate pe care le practică – mai puțin.”

Ilustr.5 (extras din Fraser 1992, pag.231 și următoarele)

Ilustr. 6

Corturi de căldărași la Garran Lane, Wandsworth, Londra, august 1911

(Fraser 1992,pag.231)

IMIGRAREA ÎN COLUMBIA

În 1998, un rom columbian a descris imigrarea strămoșilor săi, astfel:

„Romii europeni au imigrat în America Centrală, apoi, de acolo, în America de Sud. Au sosit în Peru, Brazilia și Columbia (...) Au emigrat via Panama, pe urmă au traversat Atrato și au început să se instaleze în Antioquia (...) În câmpiile Bogotei, pe coaste, în diferite regiuni. După spusele romlori columbieni, născuți aici, s-au scurs 150 sau 160 de ani de atunci. Într-adevăr, bunicul meu, mort la vârsta de 75 de ani, era deja nativ în țară, ca și bunica mea, decedată - de asemenea.”

Ilustr.7 (extras și tradus de Deman, Katharina(2005) „Untersuchung zur Grammatik der Romani- Varietat der Kumpanja in Bogota- Kolumbien” – Graz – teză de doctorat,pag.11)

riu: deja, în timpul revoluției maghiare din 1956, numeroși lovari revin în Austria

SOSIREA ÎN EUROPA DE VEST

Câțiva romi vin în Franța în 1866, cu pașapoarte austriece, probabil din Transilvania, via Germania și Belgia, dar sunt repede respinși spre Belgia. În 1867, căldărașii pleacă în Franța în grupuri de 30, 40, chiar 150 de persoane, în căruțe fără coviltir, trase de cai (Ilustr.4)

În 1868, căldărașii ajung în Anglia. Ei își așează corturile în zonele periferice ale Londrei, însă romii englezi le rezervă o primire rece. În același an, fierarii căldărași apar în Țările de Jos. Corturile și căruțele lor, ca și contrastul dintre hainele lor mizerabile și obiectele în aur sau argint pe care le arată peste tot, produc o impresie puternică asupra

populației. Olandezii se grăbesc cu miile spre corturi, în așa fel încât romii ajung câteodată chiar să-i pună să le plătească dreptul de intra acolo. La începutul anilor 1870, romii vin în Franța din Italia și Germania, via Balcani sau Rusia. Și ei atrag mulțimi de vizitatori. În Germania, în 1867, și în Țările de Jos în 1868, ursarii apar pentru prima dată: sunt cei din familiile Gulabavici, Lazarovici sau Mitrovici. În 1886, 99 de căldărași sosesc la Liverpool. Ei vin din Grecia, din regiunile europene ale Turciei, din Serbia, Bulgaria și România. În anul următor, părăsesc din nou țara. În 1885-1887 și 1907-1908, ursarii rămân în sudul Scoției și în nordul Angliei. Ei sunt totuși, mai ales lovari, care, via Germania, ajung în Anglia în această perioadă. Presa și poliția duc campanii contra romilor titulari ai unui pașaport german. Acțiuni similare au loc în Franța, Germania sau Elveția. Între 1911-1913, familiile căldărașe Șoron, Kirpah, Demeter sau Maximov pleacă în Marea Britanie

cu corturile lor, în tren, ceea ce atrage atenția celor din jur (Ilustr. 3,5,6)

AMERICILE

Numai câțiva dintre romii care ajunseseră în Marea Britanie decid să rămână acolo. Cei mai mulți dintre ei pleacă în America, în cadrul marelui val de migrație europeană. Romii deportați în aceste zone, în secolele XVI –XVII, nu au lăsat prea multe vestigii. Noile sosiri determină totuși țări ca Argentina sau Statele Unite să interzică intrarea pe teritoriile lor romilor, în anii 1880.

La început, adică din 1850, cei mai mulți romi care au plecat în Statele Unite erau „romanișel” britanici. Cu timpul, pleacă un nou grup : izolat de restul populației, el este specializat în meseriile itinerante, ca negoțul cu cai, prelucrarea aramei sau fabricarea de coșuri din împletituri. În anii 1880, emigrarea în America de Nord și de Sud se transformă

radical. Din ce în ce mai mulți europeni din sudul și centrul continentului vin în Statele Unite, din Imperiul Austro-Ungar, Italia, Turcia, Grecia, Rusia și România. Printre ei se află numeroși romi, cum ar fi rudarii din Bulgaria, în 1882 și muzicanții ungaro-slovaci, în 1883; aceștia din urmă formează un nucleu de „bașalde”, cunoscuți astăzi pentru talentul lor muzical, în toate Statele Unite. Rudarii erau comedianți din tată în fiu, artiști sau dresori de maimuțe și urși. Ei se declarau austrieci, sârbi sau turci, ceea ce putea să însemne că veneau din oricare zonă din Balcani, în realitatea politică a epocii. De asemenea, un grup de romi originari din burgada sârbă Macva și numiți astăzi „Macvaja”, vine în Statele Unite. Numeroși romi vin aici prin Cuba, Canada, Mexic sau America de sud, de unde se putea imigra mai ușor (Ilustr.6)

Populația romă din America Latină numără în jur de 2,5 milioane de persoane, astăzi, și reflectă aproape perfect mișcările de emigrație înregistrate din 1850. Grupurile cele mai importante sunt, din nou căldărașii și lovarii, ca și acei „kales”, odinioară spanioli. Sin-

ti care trăiesc pe continent sunt dovada unei imigrări între cele două războaie mondiale și demonstrează că stoparea migrației romi în 1914 nu a fost decât temporară.

PRIMIRE REZERVATĂ VAGABONZILOR ÎN ȚĂRILE DE DESTINAȚIE

În cele mai multe țări din Europa de Vest, a domnit tăcerea, până la un moment dat, față de problema romilor. Această situație s-a schimbat brutal odată cu noile valuri, ceea ce va pune probleme și romilor stabiliți aici mai demult. Autoritățile olandeze, de exemplu, încep să caute cu febrilitate mijloace pentru a scăpa de romii emigranți, ceea ce devine din ce în ce mai greu, ținând cont de înăsprirea condițiilor de emigrare în țările vecine, mai ales în Germania. Sinti locali suferă adesea de climatul din ce în ce mai ostil.

În anii 1850, legi „antițigănești” mai stricte sunt promulgate și în Bavaria. Această situație explică de ce la sfârșitul secolului, romii sedentarizați – cei mai mulți sinti - au dispărut aproape total din conștiința

publică, în timp ce grupurile de nomazi – în general considerați ca fiind vagabonzi unguri sau germani - devin din ce în ce mai suspecte. Cea mai mare parte a populației majoritare crede că acești romi se folosesc de meseria lor de negustori de cai sau muzicanți, pentru a ascunde activități legate de cerșetorie, furt și crime.

În Austro-Ungaria, ca și în Imperiul German, migrația provoacă schimbări profunde în „politica țigănească”. Imigrația este percepută ca „o invazie”, de către autorități, care înăspresc din nou, treptat, legile. Restricții masive, privind deplasările romilor, o înăsprire a reglementării profesiilor și primele încercări de înregistrare a romilor îi privează pe cei în discuție de câștigarea unei pâini și lasă să se întrevadă tulburări în raport cu restul populației.

În Anglia, mai multe proiecte de lege caută să așeze viața romilor sub controlul statului, în scopuri educative. Totuși, Parlamentul respinge aceste legi sub forma lor inițial dură. În Serbia, „nomadismul”, este interzis, în Franța „țigani” sunt înscrși în registre din 1907, în Suedia imigrarea romilor este total interzisă (o măsură pe care Argentina o decretase deja din 1884, urmată imediat de Statele Unite, în 1885)

CONCLUZIE

Al doilea val migrator al romilor a modificat profund populația romă, în multe țări. În America Latină sau Aus-

tralia, această populație s-a constituit pe valul amintit.

Chiar dacă periplusul acestor emigranți a putut fi reconstituit, privind mai multe grupuri și un număr mare de familii și dacă prin-

cipalul drum al emigrării a putut fi determinat, suntem departe de a putea reface corect această mișcare de migrație complexă. Istoria sa rămâne încă a fi scrisă.

Bibliografie

Crowe, David M. (1995) *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. London / New York: I. B. Tauris Publishers | **Fraser, Angus (1992)** *The Gypsies*. Oxford / Cambridge: Blackwell | **Marushiakova, Elena / Popov, Veselin (2001)** *Gypsies in the Ottoman Empire. A contribution to the history of the Balkans*. Hatfield: University of Hertfordshire Press. | **Saló, Matt T. / Saló, Sheila (1986)** *Gypsy Immigration to the United States*. In: *Papers from the Sixth and Seventh Annual Meetings, Gypsy Lore Society, North American Chapter*. New York, pp. 85-96 | **Tcherenkov, Lev / Laederich, Stéphane (2004)** *The Rroma. Volume 1. History, Language and Groups*. Basel: Schwabe Verlag | **Vossen, Rüdiger (1983)** *Zigeuner. Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung*. Frankfurt am Main: Ullstein